

УДК 657.6

Разборська О.О., к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту

Донецького національного університету ім. Василя Стуса

Мошура Л.О., магістрант Донецького національного університету ім. Василя Стуса

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: ПОНЯТТЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Стаття присвячена дослідженню сутності та призначення внутрішнього аудиту якості прийняття управлінських рішень та визначення його ролі в системі управління підприємством. За результатами дослідження обґрунтовано використання систем управління якістю з метою удосконалення усіх процесів господарської діяльності підприємства, зокрема системи менеджменту. Визначена необхідність проведення систематичних та об'єктивних перевірок систем управління якістю внутрішніми аудиторами. Сформульовано напрями призначення внутрішнього аудиту якості в контексті забезпечення внутрішніх потреб управління. Визначена необхідність проведення оперативних коригувань системи управління та розробки попереджувальних методів за результатами аналізу функціонування системи. Обґрунтовано визнання внутрішнього аудиту систем управління якістю як одного з найважливіших інструментів оперативного керівництва та забезпечення функціонування системи управління підприємством в цілому. Досліджено принципи проведення внутрішнього аудиту якості та їх роль у наданні оцінки якості системі прийняття управлінських рішень. Визначена необхідність подальших економічних досліджень, спрямованих на розробку найбільш ефективних методів внутрішнього аудиту якості, розробку алгоритмів усунення невідповідностей, помилок та недоліків функціонування системи менеджменту.

Ключові слова: аудит якості, системи управління якістю, внутрішній аудит, підтримка управлінських рішень, цикл PDCA, система менеджменту.

Рис. 2, Табл. 1, Літ. 18.

Разборская Е.А., Мошура Л.О.

ВНУТРЕННИЙ АУДИТ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ: ПОНЯТИЕ, ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ И РОЛЬ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Статья посвящена исследованию сущности и предназначения внутреннего аудита качества принятия управленческих решений и определения его роли в системе управления предприятием. По результатам исследования обосновано использование систем управления качеством с целью усовершенствования всех процессов хозяйственной деятельности предприятия, в частности системы менеджмента. Определена необходимость проведения систематических и объективных проверок систем управления качеством внутренними аудитором. Сформулированы направления назначения внутреннего аудита качества в контексте обеспечения внутренних потребностей управления. Определена необходимость проведения оперативных корректировок системы управления и разработки предупредительных методов по результатам анализа функционирования системы. Обоснованно признание внутреннего аудита систем управления качеством как одного из важнейших инструментов оперативного руководства и обеспечение функционирования системы управления предприятием в целом. Исследованы принципы проведения внутреннего аудита качества и их роль в предоставлении оценки качества системе принятия управленческих решений. Определена необходимость дальнейших экономических исследований, направленных на разработку наиболее эффективных методов внутреннего

аудита качества, разработку алгоритмов устранения несоответствий, ошибок и недостатков функционирования системы менеджмента.

Ключевые слова: аудит качества, системы управления качеством, внутренний аудит, поддержка управленческих решений, цикл PDCA, система менеджмента.

Razborska O., Moshura L.

INTERNAL AUDIT OF ASSESSING THE QUALITY OF ADMINISTRATION OF MANAGERIAL DECISIONS: CONCEPT, DESIGNATION AND ROLE IN THE ENTERPRISE MANAGEMENT SYSTEM

The article is devoted to the study of the essence and purpose of the internal audit of the quality of making managerial decisions and determining its role in the enterprise management system. Based on the results of the study, the use of quality management systems is justified with the aim of improving all the processes of the economic activity of the enterprise in particular the management system. Defined the need for systematic and objective audits of quality management systems by internal auditors. Formulated directions of the appointment of internal quality audit in the context of ensuring internal management needs. Defined the need for rapid adjustments to the management system and the development of preventive methods based on the analysis of the functioning of the system. Justified the recognition of internal audit of quality management systems as one of the most important tools of operational management and maintenance of the enterprise management system as a whole. Investigated principles of conducting internal quality audit and their role in providing quality assessment to the system of making managerial decisions. Defined the need for further economic research aimed at developing the most effective methods of internal quality audit, the development of algorithms to eliminate inconsistencies, errors and deficiencies in the functioning of the management system.

Key words: quality audit, quality management systems, internal audit, support of management decisions, the PDCA cycle, management system.

Постановка проблеми. Становлення та безперервний розвиток ринкової економіки зумовлює виникнення значних змін у господарюванні підприємств, що, в свою чергу, потребує створення певних економічних інструментів для адаптації діяльності суб'єктів господарювання до постійних нововведень та підвищення конкурентоспроможності. Сукупність таких економічних інструментів надає система внутрішнього аудиту, яка завдяки постійному моніторингу змін внутрішнього і зовнішнього середовища та власним контрольним функціям сьогодні здатна забезпечити ефективне функціонування будь-якої сфери економічної діяльності.

У той же час, все більш важливим елементом організації діяльності підприємства постає створення системи управління якістю, завдання якої полягають у забезпеченні постійного вдосконалення усіх бізнес-процесів на підприємстві шляхом оцінки та внесення відповідних коригувань у функціонування основних систем, зокрема організації менеджменту. Таким чином, внутрішній аудит якості управління стає практично невід'ємною частиною реалізації системи управління якістю на підприємстві, а тому потребує більш детального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовні дослідження систем управління якістю та організації аудиту якості містяться у наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Бейбесова Р.С. [1], Міщенко С.В. [2], Пономарьов С.В. [2], Старостіна А.О. [3], Скрябіна Н.І. [3], Трофімов А. В. [2], Фомічов С.К. [3], та ін.

Визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі. У той же час, на практиці все більше уваги приділяється саме внутрішньому аудиту та забезпеченню розвитку його новітніх форм, таких як аудит ефективності та якості, що потребує його вивчення та розуміння ролі для суб'єктів господарювання в сучасних конкурентних ринкових умовах.

На сьогодні питання сутності та призначення внутрішнього аудиту якості системи управління підприємством залишається недостатньо розкритими, але є принциповими для забезпечення якісної підтримки прийняття управлінських рішень, що обумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою статті є розкриття сутності внутрішнього аудиту оцінки якості прийняття управлінських рішень та визначення його ролі в системі управління підприємством.

Виклад основного матеріалу. Система управління підприємством є невід'ємно важливою та однією з основоположних при організації господарської діяльності, адже дана система за умови правильного її запровадження може забезпечити успішну реалізацію підприємницького інтересу. На практиці процес управління є достатньо складним явищем і концентрує в собі сукупність усіх цілеспрямованих дій апарату управління, що забезпечують виконання основних функцій менеджменту шляхом прийняття та реалізації управлінських рішень.

У процесі управління підприємством ухвалюються рішення не тільки щодо того, що потрібно зробити, щоб ефективно управляти (тобто за функціями управління); але і як слід впливати на об'єкт управління, за допомогою яких інструментів та методів (тобто щодо механізму управління), щоб підприємство працювало з максимальною віддачею вкладеного капіталу й задіяних ресурсів [4, с. 134]. Саме з цією метою останнім часом багато вітчизняних та зарубіжних підприємств різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання особливу увагу звертають на розробку і запровадження систем управління якістю. Створення систем управління якістю має на меті забезпечення постійного покращення діяльності підприємства задля підвищення його конкурентоспроможності на галузевому ринку.

Система управління якістю (СУЯ) – це частина системи управління організацією, яка спрямована на досягнення результатів відповідно до цілей у сфері якості, щоб задовольнити, залежно від обставин, потреби, очікування та вимоги зацікавлених сторін [5, с. 21]. У практичній діяльності підприємства можуть використовувати СУЯ як інструмент удосконалення усіх аспектів господарювання: виявлення «слабких місць», розв'язання існуючих проблем, поліпшення та злагодження усіх систем, що забезпечують функціонування підприємства. Тут важливо відзначити, що здатність суб'єкта господарювання виготовляти певні види продукції чи надавати послуги не просто достатньої для задоволення потреб, але й такої якості, що може перевершити очікування споживачів, є практичною метою реалізації потенціалу СУЯ.

Рекомендації щодо створення та практичного запровадження ефективної системи управління якістю містяться у міжнародних стандартах системи якості серії ISO 9000: ISO 9000:2015 [6], ISO 9001:2015 [7], ISO 9004:2009 [8] та ISO 19011:2011 [9]. Зазначені стандарти носять універсальний характер і можуть застосовуватися як у сфері матеріального виробництва, так і у сфері надання послуг. Офіційний переклад та внесення науково обґрунтованих редагувань до міжнародних стандартів системи якості даної серії зробили можливим затвердження Державних стандартів України серії 9000, що були введені в дію наказами Держспоживстандарту України, а саме:

— ДСТУ ISO 9000:2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» (ISO 9000:2015, IDT) [10] – включає загальні положення та термінологію СУЯ;

— ДСТУ ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги» (ISO 9001:2015, IDT) [11] – містить практичні вимоги до СУЯ;

— ДСТУ ISO 9004:2012 «Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю» (ISO 9004:2009, IDT) [12] – включає рекомендації по забезпеченню ефективного функціонування СУЯ;

— ДСТУ ISO 19011:2012 «Настанови щодо здійснення аудитів систем управління» (ISO 19011:2011, IDT) [13] – містить рекомендацію по проведенню зовнішнього та внутрішнього аудиту СУЯ.

Разом зазначені документи формують узгоджену серію стандартів. Вона сприяє взаєморозумінню в національній та міжнародній економічній діяльності суб'єктів господарювання завдяки загальному визнанню підходів, принципів та методів управління якістю. Всі вищезазначені стандарти мають ступінь відповідності – ідентичний (IDT), переклад з англійської [5, с. 19]. На думку авторів, в рамках обраної теми дослідження більш детально слід розглянути положення ДСТУ ISO 9001:2015 та ДСТУ ISO 19011:2012.

Аналізуючи структуру ДСТУ ISO 9001:2015, слід зауважити, що вона складає цілісний управлінський цикл СУЯ, який за сутністю відповідає циклу PDCA: «Plan (Плануй) – Do (Виконуй) – Check (Перевірй) – Act (Дій)» (Рис. 1). Такий цикл забезпечує безперервний розвиток системи, адже дозволяє забезпечити господарську діяльність необхідними ресурсами та ефективно ними управляти, паралельно визначаючи можливості поліпшення існуючої системи. Як зазначено в стандарті ДСТУ ISO 9001:2015, цикл PDCA може бути застосовано до всіх процесів і до системи управління якістю в цілому [11].

Під час розроблення структури СУЯ підприємство повинне [11], [15, с. 107]:

1. Визначити процеси, необхідні для СУЯ, і їх застосування у всій організації. Обов'язково містяться процеси управлінською діяльністю керівництва, забезпечення ресурсами, процеси життєвого циклу продукції (розроблення, виробництва, експлуатації), вимірювання, аналізу та покращення.

2. Визначити послідовність і взаємодію цих процесів.

3. Визначити критерії і методи, необхідні для забезпечення результативності як під час реалізації вказаних процесів, так і управління ними.

4. Забезпечити наявність ресурсів і інформації, необхідних для підтримування цих процесів, та їх постійного відслідковування (моніторингу).

5. Здійснювати постійне відслідковування, вимірювання, там де це можливо, і аналіз цих процесів.

6. Застосовувати заходи, необхідні для досягнення запланованих результатів та постійного покращення цих процесів.

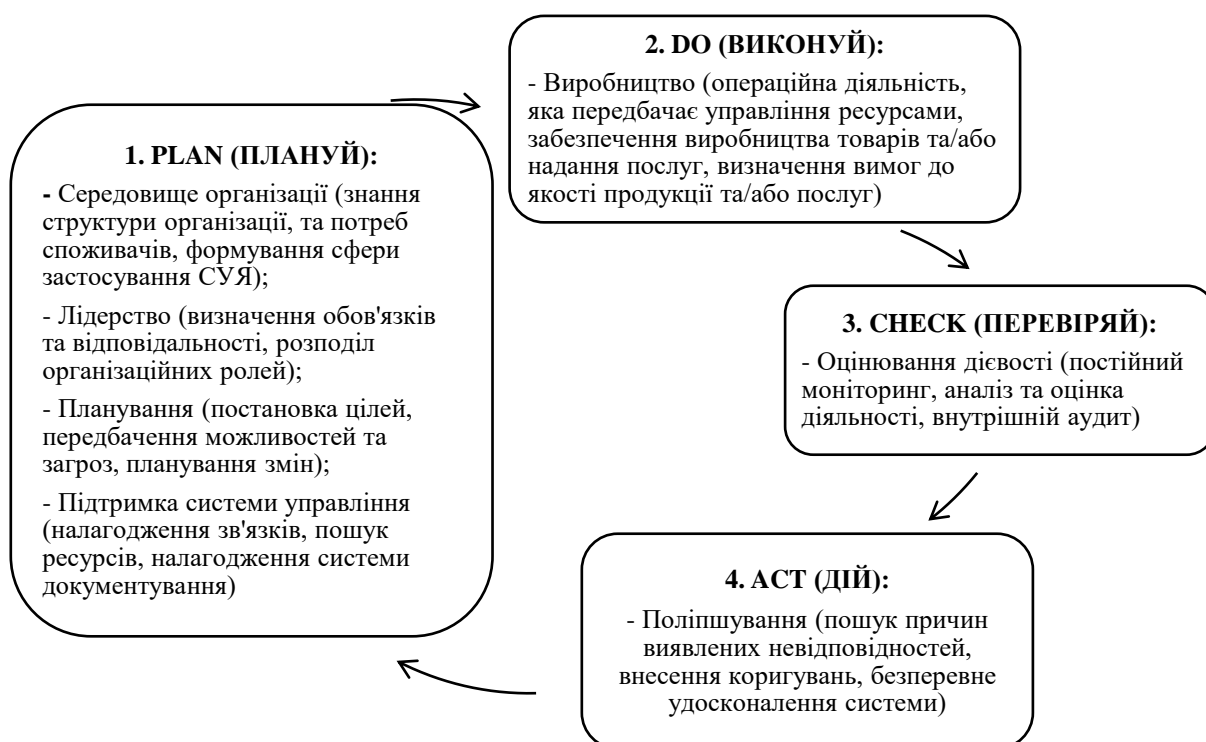

Рис. 1. Управлінський цикл СУЯ відповідно до структури ISO 9001
Джерело: розроблено авторами на основі даних [11], [14, с. 30]

Для того, щоб організація та запровадження системи управління якістю мали реальний результат, який буде корисний підприємству, керівник має розуміти, що дана система стає, насамперед, його інструментом управління, який має забезпечити ефективне функціонування системи менеджменту на підприємстві. У зв'язку з цим, система управління якістю має періодично об'єктивно перевірятися внутрішніми аудиторами.

За визначенням міжнародного стандарту ISO 19011:2011, аудит якості – це систематичний, незалежний і задокументований процес отримання доказів аудиту та об'єктивного їх оцінювання для визначення ступеня виконання критеріїв аудиту [9]. Таке, на перший погляд, абстрактне визначення містить в собі досить чіткі вимоги для проведення аудиту якості. Відповідно до зазначеної дефініції, характеристика «систематичний» означає обов'язкове визначення періодичності проведення процедури аудиту. Формулювання «незалежний» вкладає в поняття заборону на проведення аудитором перевірок виконання роботи, до якої він має пряме відношення або інтерес. У той же час, процес аудиту має бути «задокументованим» у розрізі визначення конкретних цілей, завдань, процедури проведення аудиту та документування отриманих результатів. На практиці «отримання доказів аудиту» передбачає збір усієї доступної інформації про об'єкт аудиту, фіксацію усіх фактів підтвердження організації СУЯ на підприємстві. А «визначення ступеня виконання критеріїв аудиту» має за мету перевірку відповідності або невідповідності функціонування СУЯ чинному законодавству та внутрішнім розпорядчим документам.

Як відомо, аудит якості може бути внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній аудит вивчає свою власну систему, процедури, діяльність і визначає їх адекватність або відповідність. Він забезпечує керівництво організації інформацією про ефективність та продуктивність всієї системи менеджменту, чи є політика фірми задовільною, які потрібні зміни. В результаті формуються корегуючі зміни в системі управління якістю на підприємстві. [16, с. 155]. Таким чином, призначення внутрішнього аудиту СУЯ полягає передусім у тому, аби забезпечити внутрішні потреби підприємства, а тому він спрямовується на пошук конкретних причин помилок і невідповідностей, на проведення оперативних коригувань системи управління та розробку попереджувальних методів за результатами проведеного аналізу функціонування системи. Найбільша цінність такого механізму - це наявність оберненого зв'язку, який забезпечує керівництво підприємства актуальною інформацією, що дає змогу оперативно вносити корегування, безперервно удосконалюючи існуючу систему менеджменту.

У процесі розробки процедури щодо проведення аудитів варто врахувати рекомендації стандарту ISO 19011, а саме [5, с. 67], [9]:

1. Визначення переліку посадових осіб, як внутрішніх аудиторів.
2. Порядок планування проведення аудитів, розробки програми.
3. Порядок визначення потреби проведення позапланових внутрішніх аудитів.
4. Порядок формування групи аудиторів і плану проведення аудиту.
5. Порядок підготовки до проведення внутрішнього аудиту.
6. Порядок проведення внутрішнього аудиту.
7. Порядок оформлення звіту щодо внутрішнього аудиту.
8. Порядок дій після аудиту.
9. Аналіз виконання програми аудиту, коригувальних та запобіжних дій.

У той же час, з метою отримання повної, достовірної та об'єктивної інформації при підготовці та в процесі проведення внутрішнього аудиту якості слід керуватися відповідними принципами аудиту, які визначені стандартом 19011:2011 (Рис. 2).

Рис. 2. Ієрархія принципів внутрішнього аудиту якості

Джерело: розроблено авторами на основі даних [9], [17, с. 168]

Зазначені принципи проведення внутрішнього аудиту якості забезпечують результативність практичного впровадження прийнятої політики управління на підприємстві. Важливо зауважити, що з боку керівництва до самого процесу внутрішнього аудиту також має бути всунута вимога щодо якості його проведення. Саме тому для досягнення необхідного результату перевірки внутрішній аудит має бути організовано на комплексній та систематичній основі. Для забезпечення такої організації керівник повинен спрямувати процес аудиту, використовуючи всі доступні можливості аудиторської перевірки та уникаючи можливих загроз щодо об'єктивного її проведення. Адже, як і будь-який інший метод контролю, внутрішній аудит системи якості має власні переваги та недоліки, що згруповані у змісті табл. 1.

Таблиця 1. Переваги і недоліки внутрішнього аудиту якості

<i>Переваги внутрішнього аудиту</i>	<i>Недоліки внутрішнього аудиту</i>
✓ знання внутрішніми аудиторами особливостей свого підприємства;	✓ менша інтенсивність праці, ніж при зовнішньому аудиті;
✓ наявність специфічних каналів комунікацій, що діють на підприємстві, неформальних лідерів, інформація яких може бути найбільш корисною при аудиті;	✓ складність забезпечення необхідного рівня об'єктивності висновків внутрішніх аудиторів;
✓ можливість використання конфіденційної інформації;	✓ складність сприймання критики аудиторами;
✓ порівняно невеликі витрати коштів на проведення аудиту тощо.	✓ неможливість використання результатів аудиту в системі маркетингу тощо.

Джерело: розроблено авторами на основі даних [16, с. 156]

Таким чином, у разі наявності на підприємстві свідомої відповідальності керівництва за реалізацію контрольних функцій, оперативного проведення усіх необхідних корегувальних дій, підтримки незалежності системи внутрішнього аудиту, вчасного аналізу

усіх відхилень і дотримання вимог зовнішніх та внутрішніх нормативно-правових актів, що регламентують усі аспекти діяльності підприємства, система менеджменту буде постійно підтримуватись та самовдосконалюватись. Це є надзвичайно важливим чинником організації господарської діяльності, адже система управління забезпечує сам процес функціонування підприємства шляхом підготовки та прийняття керівництвом важливих управлінських рішень.

Тому, аналізуючи місце внутрішнього аудиту в системі управління підприємством, можна зазначити, що внутрішній аудит відповідає за [18. с. 67]:

- збереження активів і ефективність їх використання;
- адекватність і ефективність управлінських рішень;
- ефективність роботи співробітників технічних та інформаційних систем;
- дотримання законів та норм, попередження і виявлення фактів їх порушення;
- достатність, точність, релевантність інформації, що створюється і передається для прийняття управлінських рішень;
- збереження комерційної таємниці.

Виходячи з вищевикладеного, результатом проведення внутрішнього аудиту якості постає надання конкретної оцінки роботи системи менеджменту, а відповідно і оцінки якості прийняття тактичних і стратегічних управлінських рішень, що є обґрунтованим підтвердженням необхідності існування даного виду аудиту в сучасних умовах господарювання. Тобто внутрішній аудит СУЯ за умови надання якісної аналітичної підтримки управлінських рішень стає одним з найважливіших інструментів забезпечення функціонування системи управління підприємством в цілому.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. У практичній діяльності підприємства можуть використовувати СУЯ як інструмент удосконалення усіх аспектів господарювання: виявлення «слабких місць», розв'язання існуючих проблем, поліпшення та злагодження усіх систем, що забезпечують функціонування підприємства.

2. Система управління якістю має періодично об'єктивно перевірятися внутрішніми аудиторами для того, щоб її організація та запровадження мали реальний результат, який буде корисний підприємству.

3. Призначення внутрішнього аудиту СУЯ полягає у тому, аби забезпечити внутрішні потреби підприємства, а тому спрямовується на пошук конкретних причин помилок і невідповідностей, на проведення оперативних коригувань системи управління та розробку попереджувальних методів за результатами проведеного аналізу функціонування системи.

4. Внутрішній аудит СУЯ за умови надання якісної аналітичної підтримки управлінських рішень стає одним з найважливіших інструментів оперативного керівництва підприємством та забезпечення функціонування системи управління ним в цілому.

5. Внутрішній аудит СУЯ, який організовано на комплексній та систематичній основі, створює й забезпечує найбільш повну та достовірну інформацію, що є максимально корисною при проведенні зовнішнього аудиту СУЯ.

Перспективи подальших досліджень. Висвітлене у статті питання поняття і призначення внутрішнього аудиту оцінки якості прийняття управлінських рішень є достатньо новим, а тому потребує формування конкретизованих методичних і практичних засад регламентації та механізмів впровадження цього процесу на підприємствах різних форм власності та організаційно-правових форм господарювання. Зокрема важливими напрямками подальших економічних досліджень можуть бути: визначення найбільш ефективних методів внутрішнього аудиту СУЯ для кожної з систем забезпечення господарської діяльності; розробка конкретних способів або єдиного алгоритму усунення невідповідностей та помилок, виявлених внутрішніми аудиторами; попередження

виникнення нових проблем і недоліків СУЯ та загальної системи управління підприємством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бейбесова Р. С. Аудит качества. / Р. С. Бейбесова. – Ульяновск: Ульяновский технический университет, 2006.
2. Пономарев С. В. Управление качеством продукции: аудит в системе менеджмента качества / С. В. Пономарев, С. В. Мищенко, А. В. Трофимов, В. А. Самородов. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006.
3. Фомічов С. К. Основи управління якістю / С. К. Фомічов, А. О. Старостіна, Н. І. Скрябіна. – К.: МАУП, 2000.
4. Яркіна Н. М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н. М. Яркіна // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2014. – № 1 (76). – С. 130–136.
5. Підгаєць П. Система управління якістю як інструмент вдосконалення діяльності органу місцевого самоврядування. Методичний посібник / П. Підгаєць, І. Бригілевич І. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 134 с.
6. ISO 9000:2015(en) Quality management systems – Fundamentals and vocabulary [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9000:ed-4:v1:en>
7. ISO 9001:2015(en) Quality management systems – Requirements [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9001:ed-5:v1:en>
8. ISO 9004:2009(en) Managing for the sustained success of an organization — A quality management approach [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:9004:ed-3:v1:en>
9. ISO 19011:2011(en) Guidelines for auditing management systems [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:19011:ed-2:v1:en>
10. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000:2015. – [Чинний від 21.12.2015]. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 45 с. – (Національний стандарт України).
11. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2015. – [Чинний від 31.12.2015]. – К. : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 22 с. – (Національний стандарт України).
12. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю: ДСТУ ISO 9004:2012. – [Чинний від 28.11.2012]. – К. : Держспоживстандарт України, 2012. – 22 с. – (Національний стандарт України).
13. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління: ДСТУ ISO 19011:2012. – [Чинний від 28.11.2012]. – К. : Держспоживстандарт України, 2012. – 22 с. – (Національний стандарт України).
14. Лисенко О. М. Системи управління якістю: особливості впровадження згідно з новою версією стандарту ISO 9001 / О. М. Лисенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. – 2016. – № 1. – С. 27–34.
15. Немий С. В. Особливості створення і впровадження системи управління якістю на машинобудівному підприємстві / С. В. Немий // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Оптимізація виробничих процесів і технічний контроль у машинобудуванні та приладобудуванні. – 2013. – № 760. – С. 106–112.
16. Косянчук Т. Ф. Аудит якості як інструмент управління якістю / Т. Ф. Косянчук // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2012. – Вип. 9(2). – С. 153–158.
17. Шаронина Л. В. Внутренний аудит системы менеджмента качества в вузе / Л. В. Шаронина // Известия ЮФУ. Технические науки. Тем. вып. «Информационные и гуманитарные технологии в управлении экономическими и социальными системами». – Таганрог: Изд-во ТТИ ЮФУ, 2012. – Т. 133., № 8. – С. 165–170.
18. Сафонов Т. І. Поняття і сутність внутрішнього аудиту в системі управління підприємством / Т. І. Сафонов // Незалежний аудитор. – 2013. – № 4. – С. 64–68.